

augusts

"Kultūrzīmju grāmatplaukta" lasītājiem piedāvājam ieskatu Annas Velēdas Žīgures 1991. gada dienasgrāmatas lapaspusēs.

14.08. Šodien mammiņas 70. dzimšanas diena, un braucam visi – arī Edijs un Diāna – manā apdauzītajā "Taurijā" pa Kurzemi. Brauciens jauks, bet pa vidu rūpes sakarā ar "Billišu" atjaunošanu. Veikalos nav ne āra, ne iekšas krāsas, nav skārda, meklējam pa veikaliem tapetes.

15.08. Atstājuši draugus sargāt māju, dodamies ar Diānu uz Sāmsalu. Mums līdzī brauc īgauņu rakstnieks Jiri Tūliks, kurš atgriežas Sāmsalā pēc Jūrmalā Dubultu rakstnieku namā pavadītām darbīgām nedēļām. Salacgrīvā piestājam pie veikaliņa, jo Jiri grib nopirkt desu. Pie letes jūt spriegumu starp īgauņiem un latviešiem. Mums saka, ka īgauņi tepat robežas viņā pusē strikti pieprasot vizītkartes, lai mēs arī parādot. Sāku runāt latviski un desu, dabīgi, pārdeva, bet nelāgas attiecības starp īgauņiem un latviešiem pierobežas rajonos ir slikta lieta.

Sāmsala ir skaista un rāma kā arvien. Nu šī vairs nav aizliegtā pierobežas zona, un īgauņu kārtības sargi, apskatījuši komandējuma dokumentus, ātri izlaiž mūs cauri pārbaudei.

16.08. Šī diena paiet, apskatot Kuresāri un veikalus, kas ir tikpat tukši kā Latvijā. Cilvēki staigā no veikala uz veikalu, kaut ko meklē un pērk, bet cukura Igaunijā nav. Nav arī biezpiena un visu to jauko sīkumu, kas agrāk Sāmsalu darīja tik pievilcīgu.

Universālveikalā pārdod tikai tiem, kam ir Sāmsalas iedzīvotāju kartītes. Pārtikas veikalos tāpat, bet mana īgauņu valoda daudz ko glābj.

Baznīcas durvis atvērtas, pie tām piesprausta zīmīte: "Igaunijas un visas Baltijas liktenis prasa arī tavu lūgšanu. Lai par to liecina baznīcas atvērtās durvis."

Pievakarē izmetām līkumu pa salas rietumu krastu, bet vakarā dodamies ciemos pie kursa biedres Aili, kuras vīrs un dēls būvē māju mazliet ārpus pilsētas. Pēc tam jau krēslā kopā braucām uz Kihelkonnas kapiem, kur apglabāti Aili māte un tēvs. Cik bezgala skaisti izskatījās šie kapi ar ziedošām puķēm un veciem koka krustiem, kad tiem pāri nolaidās vakara dūmaka. Kāds miers un atšķirtība no pasaules politiskajām spēlēm un kariem. Turpat netālu apglabāts arī īgauņu rakstnieks Ādu Hints, mana tēva draugs. Kapa plāksnē iegravēts tikai vārds. Nekas vairāk – ne Tautas rakstnieks, ne daudzu ordeņu kavalieris. Pirms nāves viņš esot teicis tā: "Es biju saindējies ar komunisma mēri, tad nu apglabājiēt mani spītālīgo kapos."

17.08. Gribējām braukt pie Tūlikiem uz Abrukas salu, bet, kad ieradāmies ostā, motorlaiva jau bija atgājusi no krasta. Braucām uz Serves ragu. Visa krastmala pilna ar pamestiem robežsargu posteņiem. Padomju robežsargi kaut kur ir, bet viņus vairs nejut. Tāpat armija kļuvusi klusa. Skaisti aizvijas Limandas ceļš, un jūrā peld neskaitāmi balti gulbj.

Pēcpusdienā tomēr braucam uz Abruku. Motorlaiva "Kardi", kā arvien, pildās priecīgiem cilvēkiem, kas uz ostu atbraukuši ar satiksmes autobusu. Visiem pilnas somas ar pārtiku. Ostā mūs sagaida Jiri dvīņubrāļa Ilo sieva Mari ar mazdēliem. Salā valda tā pati īpatnējā drošības sajūta kā arvien. Ir priecīgi jaunami – atkal darbojas skola un pēc ilgiem laikiem piedzimis bērniņš – meitenīte.

18.08. Pēcpusdienā atgriežamies Kuresārē. Pamanām, ka te ir vēl viens jaunums – revolucionāra Kingisepa vietā atjaunots pirmskara piemineklis Igaunijas brīvības cīnītājiem.

Kuresārē, 19.08. plkst. 11.30. Agri no rīta no Tallinas piezvanīja Jiri Tūliks, kura dzīvoklī esam apmetušās, un apstiprināja ziņu, kurai, somu radio izskanējušai, nespēju noticēt. Šonakt četros no rīta Padomju Savienībā noticis apvērsums. Gorbačovs gāzts, vietā nācis ultrarevolucionārs Janajevs. Priekšgalā Jazovs, Pugo, Krjučkovs. Noticis tas, par ko baumoja vairāk nekā gadu. Armija un Drošības komiteja pārņēmušas varu. Izsludināts sešu mēnešu ārkārtējais stāvoklis – it kā "atsevišķos reģionos". Maskavā uz ielām tanki, bet Kauņā esot ieņemta televīzija. Jiri un Ilo māsa Salme pa telefonu saka: "Ir tāda sajūta, kā kad sākās lielais karš. Arī tad viss izmainījās vienā naktī."

Mēs šodien bijām domājušas braukt uz mājām, uz Latviju. Nevar zināt, vai uz ceļa nebūs armija. Nevar zināt, kā rokās būs vara, kad iebruksim. Mēs nezinām, atkal nezinām, kas sagaida nākotnē. Vai dzīve ritēs, kā ritējusi, vai sajūks viss, kas bijis. Vai sāksies izsūtīšanas un nāves sodi. Vai redzēsīm draugus un paziņas. Atkal esam iemesti melnā bedrē. Landsbergis gan esot teicis: "Kad nakts vistumšākā, tad rīts vistuvāk."

Interesanti, kurš tagad uzpeldēs varas virspusē. Latvijas radio pārraidīja Gorbunova paziņojumu, ka Padomju Savienībā nekonstitucionālā ceļā varu pārņēmusi nelikumīga grupa, un aicināja iedzīvotājus uz pasīvo pretestību.

Radio atkal raida ziņas un mūziku. Vēl jau ir cerība, ka varbūt Baltija izglābsies, varbūt Baltiju tas neskars. Kamēr vēl nav noticis visbriesmīgākais, cerība dzīvo. Šo dienasgrāmatu tagad, dodoties projām no Sāmsalas, atstāšu Kuresāres arhīvā, katram gadījumam. Tajā ir vairāk bēdu un rūpju nekā gaiša prieka. Pagājis turpat gads, kopš sāku rakstīt, kad kļuva pārāk grūti paturēt visu sevī. Nu, Latvijā iesākšu jaunu.

19.08. vakarā Jūrmalā. Visa diena un ceļš no Kuresāres pagājis, klausoties Latvijas radio un citas raidstacijas.

Diena bija it kā mierīga. Degvielas stacijas darbiniecesraudāja.

Pievakarē sāka risināties notikumi. Pulksten 19.15 radio paziņoja, ka ieņemta un beigusi darboties Latvijas TV studija. Pēc tam pie Iklas pretim brauca armijas mašīnu kolonna ar nomaskētiem lielgabaliem. Uz robežas neviena muitnieka.

Tad paziņoja, ka ieņemta Latvijas Iekšlietu ministrija. Pie Jaunciema Rīgas pievārtē bruņutransportieris. Pie Mangaļu tilta – otrs. Raiņa bulvāris pirms Iekšlietu ministrijas bloķēts ar tanku. Pilsētas iekšlietu daļa ieņemta. Ieņemta Tautas fronte. Pie 13. janvāra ielas nošauts autobusa "Latvija" šoferis, viņa līdzbraucējs ievainots.

TV studija ieņemta ar desantnieku dzīvo spēku, bruņutransportieriem un armijas helikopteriem.

Pl. 0.15. Latvijas radio vēl strādā. Augstākā Padome vēl strādā. Bet nakts vēl priekšā.

Pl. 2.20. "Var gadīties, ka mēs apklusīsīm, vismaz uz šiem viļņiem, jo nupat mums zvanija no Ulbrokas (translācijas torņa), – tur pašlaik laužoties iekšā desantnieki" – tā nupat teica Latvijas radio.

Pilsētā esot mierīgi, tanki no centra esot aizvākti, bet stāvēt pie visām ieejām pilsētā.

Pl. 2.30. Latvijas radio apklusā. Atkal piezvanīju uz Tallinas radio un tiešā ēterā pastāstīju, kas jauns Latvijā.

Pl. 4.05. Apklususi arī translācija – Latvijas himna pārtraukta pusē. Ievainoti trīs radio darbinieki.

Drīz pēc tam ieņemta Starppilsētu un starptautiskā telefonu centrāle.

Beidzamā saruna ar Tallinas radio bija pl. 3.10 Rīgas radio vāji, bet dzirdams pa citiem viļņiem. Pl. 11 no maizes kombināta ziņo, ka maizes pietiekot vēl 40 dienām.

Bet – Kāpu ielā priedē kaļ dzenis, un pa stumbru skraida vāverītes.

Nakts uz 21.08. Īsi pirms pusnakts Tallinas radio paziņoja par Neatkarības deklarācijas pieņemšanu. Mazliet skaudība māc, ka mēs vēl to neesam izdarījuši. Kā izmisuma pilns solis šis fakts šķiet uz šīs nakts fona, kad Tallinā ienākuši tanki.

Pl. 5.50 Tallinas radio ziņo, ka ieņemts TV tornis. Pēc kāda laika tika atslēgta televīzija. Tallinas iedzīvotāji to tomēr var redzēt pa 10. kanālu. Jā, un turpat aiz līča ir Somija ar savu televīziju. Ir somu radio. Mēs atrodamies daudz lielākā izolācijā.

Ik pa brīdim cenšos piezvanīt uz Tallinu – varbūt kāda kļūme un izdosies. Nekā, neizdodas vis. Tallinas radio strādā labi un profesionāli. Nekādas panikas, nekādas histērijas.

Tallinā cilvēkus aicina uz Domkalnu, uz radio un televīziju. Aicina zemessargus no visas republikas.

Rīgā naktī atbruņoti Ministru padomes sargi, nozagti kopā ar visu apsardzes vadītāju. Nav zināms, kur palikuši.

Šorīt pl. 6 sākās ģenerālstreiks. Dienā gan noskaidrojās, ka cilvēki nav īsti sapratuši, un streiks iznāca tāds paplucis. Daļa strādāja, daļa streikoja, daļa vienkārši izmantoja gadījumu un slinkoja.

Dienā notikumi risinājās galvu reibinošā ātrumā. Jau vakar paklida baumas, ka Jazovs un Krjučkovs iesnieguši atlūgumu. Šodien ziņas te apstiprinājās, te tika atsauktas. Pēcpusdienā viņi notverti ceļā uz Vnukovas lidostu Maskavā.

Krievijas TV "Vremja", kas vakar vēl cītīgi aizstāvēja Ārkārtējo komiteju un atklāja noziegumus, šodien runā par huntu, apvērsuma dalībniekiem un darītājiem, noziedzniekiem, kas jānodod prokuratūrai. Gorbačovs lido uz Maskavu, lai stātos pie pienākumu izpildes. Jeļcinu visa pasaule daudzina par varoni. Noziedznieki arestēti, Jazovs nošāviens, – pēc citām baumām tomēr nē.

Pēcpusdienā Latvija pasludināja neatkarību. Beidzies pārējais posms, 1990. gada 4. maija deklarācija tiek anulēta.

Desantnieki ("melnās beretes") pamet radio namu pēc tam, kad aizsardzības ministrija pavēlēja armijai visā PSRS teritorijā atgriezties dislokācijas vietās. Radio strādā! Kopā ar Somijas TV YLE žurnālista Hannu Veisanenu grupu, kura ieradās šodien, dodamies uz televīzijas studiju. Visur smaidīgas sejas.

Telefona sakari darbojas – pirmais zvans no Somijas. Zvanītājs ir Heiki Koski, kurš esot centies sazināties vairākas dienas.

22.08. No rīta atkal esam TV studijā, darbinieki priecājas, ka nodarītie postījumi ir samērā nelieli.

Pl. 11.15 pa starptautisko līniju tiek nosūtītas pirmās reportāžas no Latvijas.

Augstākajā Padomē gaidām Gorbunova interviju. Pašlaik viņa kabinetā ir premjerministrs Godmanis un Baltijas kara apgabala komandieris Fjodors Kuzmins, kurš jau bija pasludinājis sevi par Latvijas Ārkārtējās komitejas priekšsēdētāju. Dainis Iļvāns stāsta, ka esot bijis sagatavots nāvei lemto saraksts.

No Kuzmina prasa: 1. Garantijas, lai armija neiejauktos "Baltijas ceļa" norisēs. Kuzmins apsola.

2. Lai viņš lokalizētu OMON savā bāzē. Kuzmins to nedarīs, bet neiejaukšoties, ja Latvijas milicija uzbrukšot OMON.

Pēc neilga laika parlamentā izsludina ārkārtējās piesardzības stāvokli. Visās telpās pie logiem saskrien ložu drošās vestēs ģērbti miliči. Pagalms pilns ar miličiem. Pēc atmosfēras spriežot, drīz var sākties uzbrukums. Oficiāli neviens neko neapliecina.

Iekšlietu ministriju apsargā Latvijas milicija. Jauni un spēcīgi puīši. Ir labi skatīties uz saviem miličiem (policistiem – tas ir laika jautājums). Tādu drošības sajūtu neesmu izjutusi nekad savā mūžā.

Vakarā kopā ar Hannu Veisanenu, Ivaru Heinmā un Pritu Peldmā izbraucam no Rīgas uz Tallinu. Ir pagājušas divas dienas, kopš abas ar Diānu braucām pa šo pašu ceļu pretējā virzienā. Ceļš mierīgs. Prāts priecīgs. Daba skaista. Muitas punkti atkal darbojas.

Kas bija šīs dienas? Murgs-sapnis-īstenība-filma? Dažas dienas mūža garumā.

Iesākdama šo burtnīciņu, mazliet baidījos, ka tā būs daudz par plānu, lai pierakstītu visus melnā laika notikumus. Vēl neesmu tikusi pat plānās burtnīciņas pusē.

23.08. Tallinā. Garām braukdama, pa tramvaja logu redzu, kā tiek demontēts Ļeņina piemineklis.

Rīgā Alfrēds Rubiks un Ojārs Potreki esot izstājušies no komunistiskās partijas, jo viņiem neesot nekā kopīga ar avantūristiem.

Pēcpusdienā Latvijas parlaments pieņēmis lēmumu par deputāta neaizskaramības atņemšanu Rubikam. Prokurors devis sankciju viņa arestam.

24.08. Helsinkos. Krievija atzīst visas Baltijas neatkarību. Pirms tam neatkarību atzina Islande.

Visur krīt Ļeņina pieminekļi! **25.08.** Rīta radio ziņa: Dānija atzīst Lietuvas, Latvijas un Igaunijas neatkarību un ir gatava noslēgt diplomātiskās attiecības.

Vakarā svinam manu dzimšanas dienu. Radio ziņa pl. 19: Somijas valdība ir gatava uzsākt sarunas par diplomātisko attiecību noslēgšanu ar Baltijas valstīm. Somijai nav mūs jāatzīst, jo Somija nekad nav anulējusi 1920. gados pausto atzīšanu. Šobrīd Somija ir aizsteigusies priekšā Zviedrijai.

26.08. Ziemeļvalstīm pievienojas Francija, Austrija, Argentīna. Ir lieliski izbaudīt to, par ko tik daudz domāts. Cerību piepildīšanas brīdis ir reibinošs, un šobrīd negribas domāt par grūtībām, kas mūs sagaida.

29.08. Šorīt agri – pl. 9.15 – tiek atjaunotas diplomātiskās attiecības starp Latviju un Somiju. Naktī ieradušies visu trīs Baltijas valstu ārlietu ministri. Tātad pēc 51 gada pārtraukuma atjaunotas diplomātiskās attiecības starp mūsu valstīm. **KZ**